

Stockholms
stad

Mer relevant än någonsin

Biblioteksplan för Stockholm

Bibliotek

Biblioteksplanen bygger på en bred datainsamling där användare, icke-användare, medarbetare, samarbetspartners och andra samhällsaktörer har deltagit. Data har samlats in och analyserats, varefter nuläge och strategiska förflyttningar har formats. Processledning, analysarbete, text och bearbetning har gjorts av en redaktionsgrupp under ledning av stadsbibliotekarie Daniel Forsman och projektledare Mimmi Fristorp.

ILLUSTRATIONER |

FOTO |

LAYOUT OCH PRODUKTION | Kommunikationsstaben, Kulturförvaltningen.

Innehåll

Förord.....	6
1. Biblioteket är mer relevant än någonsin	9
1.1 Bibliotekets uppdrag	11
1.2 En samhällsviktig verksamhet	12
1.3 Ett nytt litterärt ekosystem	14
1.4 Det moderna biblioteket och ett läsande Stockholm	15
1.5 Ett sakligt och opartiskt bibliotek	16
1.6 Biblioteksverksamheten skapas tillsammans.....	17
 2. Den fortsatta biblioteksutvecklingen	20
2.1 Från bokrygg till levande litteratur	20
2.2 Från kopieringsrum till samhällsviktig verksamhet	22
2.3 Från biblioteket mitt i byn till bibliotek i hela staden	23
2.4 Från erbjudande till delaktig upplevelse	24
 3. Metod	26
3.1 Hur mycket används biblioteken och av vem?	26
3.2 Varför är bibliotekets erbjudande mer relevant än någonsin?.....	26
3.3 Stockholmarnas röster: Vad betyder biblioteket för dig?	27
3.4 Sammanställning och analys	28

Förord

Stockholm växer. Det gör också bibliotekens betydelse. Stockholms stadsbibliotek har genom samtal, intervjuer, workshops och användarobservationer undersökt vad biblioteken betyder i stockholmarnas liv och fått en rungande hyllning till svar. Hundratal vittnesmål om vad biblioteken betyder, och har betytt, i människors liv. Samtalet med stockholmarna har lett till en ökad förståelse för bibliotekens unika styrkor, men också bidragit med viktiga insikter om vad som behöver utvecklas i en allt snabbare och mer osäker omvärld. Den sammantagna bilden är tydlig; Bibliotekens verksamhet är samhällsviktig..

Stockholms stadsbibliotek står tryggt i uppgiften. Genom de många biblioteken, den breda verksamheten och medarbetarnas kompetens når vi både fram och ut. Stockholms stadsbibliotek och biblioteken i Kulturhuset Stadsteatern driver idag 42 bibliotek över hela staden och har vid sidan av de fysiska biblioteksrummen också uppsökande verksamhet inom kriminalvård och äldreomsorg. Utöver det finns omkring 160 kommunala skolbibliotek, som arbetar med läsutveckling och läsfrämjande under elevernas tid i skolan.

Stadens folkbibliotek har över fem miljoner fysiska besök årligen och de digitala tjänsterna fler än sex miljoner. Tillsammans erbjuder biblioteken tusentals läsplatser och hundratal publika datorer, från vilka det varje år görs över en miljon utskrifter. I samlingen finns över en och en halv miljoner böcker och på biblioteken genomförs omkring tio tusen publika aktiviteter om året. Aktiviteterna rymmer såväl sagostunder, skapande och skrivande som kulturupplevelser och debattsamtal. Fler än fyra hundratusen personer har ett bibliotekskort i Stockholms stadⁱⁱ.

Erbjudandet är omfattande och det är helheten i biblioteksverksamheten som gör den så uppskattad. Stockholms stadsbibliotek vill fortsätta att förvalta det höga förtroendet genom att bygga vidare på det värde och den nytta som stockholmarna ser i biblioteken. För att kunna göra det behöver biblioteksverksamheten röra sig stadigt framåt och förändras i takt med tiden och omvärlden. Biblioteken är samhällets trygga rum och skapar förutsättningar för mer jämlika livsvillkor. Biblioteken är stockholmarnas plats och det är deras behov som leder vägen.

Böcker lånas ut och levereras på det sätt som användarna förväntar sig och den samhällsviktiga verksamheten går hand i hand med det läsfrämjande arbetet. Stockholmarna är delaktiga medskapare i verksamheten och det mindre lokala biblioteket, i det allra närmsta grannskapet, samspelar med större bibliotek i varje stadsdel. Biblioteken tar stor och aktiv plats i lokalsamhället och erbjuder ett gemensamt tryggt och inspirerande rum för många olika behov. Här erbjuds både fri tillgång till information och vägledning till trovärdig kunskap tillsammans med lugn, tankar och möten med andra människor. Därför måste biblioteken också vara tillgängliga när stockholmarna kan och vill besöka dem.

Biblioteket är en plats för många perspektiv. Här ryms såväl tradition som innovation. Det lokala står inte i vägen för det globala. Den fysiska närheten samspelar med den digitala räckvidden. Biblioteksplanen stakar ut riktningen framåt och balanserar kärnvärden med förnyelse.

Den här biblioteksplanen är en naturlig fortsättning på de senaste årens utveckling. Planen fortsätter att vara ett svar på frågan *vad*. Svaret på frågan om *hur* kommer i nästa steg. Med utgångspunkt i en beslutad biblioteksplan och budgetuppdrag arbetas verksamhetsplaner fram tillsammans med medarbetarna på biblioteken. Bred kompetens och gedigen erfarenhet lägger grunden för hur planen omsätts och konkretiseras i verksamheten.

Daniel Forsman

Stadsbibliotekarie

Stockholms stadsbibliotek

"Mitt lokala bibliotek är en fristad och avgörande del av samhällskroppen, en slags sista utpost i ett samhälle där allt fler dörrar är låsta och bara öppnas mot betalning."

"Det är en av de få institutioner där kapitalet inte har fått köpa in sig, där demokratin fortfarande andas"

1. Biblioteket är mer relevant än någonsin

Stockholms stadsbibliotek är lika gammalt som den svenska demokratin. I 100 år har biblioteken i Stockholm verkat som informations- och kulturbärare, samlingspunkter och folkbildare. Biblioteken har verkat för klassresor, livsförändringar och bildning genom samhällets alla omvälvningar: Industrialisering, demokratisering, världskrig, välfärdsbyggande, globalisering och digitalisering. Idag står vi mitt i kampen om hållbarheten, demokratin, barnens rättigheter och allas rätt till deltagande på lika villkor. Världsläget är spänt med stora konfliktlinjer som påverkar vardagen också i Sverige. Informationslandskapet är omfattande och otydligt samtidigt som det också jämnat ut spelplanen. Fler än någonsin kan nu delta i det offentliga samtalet.

Stockholms stads inriktning är att röra sig från de stora skillnader i hälsa, trygghet, inkomst, skolresultat och arbete som Stockholms stads rapport *Återblick på skillnadernas Stockholm 2024* visar. Målen som formuleras i *Möjligheternas Stockholm – Vision 2040* är en stad där alla har likvärdiga förutsättningar och möjligheter att forma sina egna liv och där invånarna känner sig delaktiga och har inflytande. Stockholm ska vara världsledande i arbetet med att leva upp till de mänskliga rättigheterna och i att tillgodose barnens rättigheter enligt barnkonventionen. Mångfald, innovationer, nytänkande och tillgänglighet är ledord och *Stockholms stads program för de mänskliga rättigheterna* är vägledande. Målet är att göra Stockholm till en öppen, jämlik och jämställd stad, fri från diskriminering och rasism.

I huvudstaden är biblioteken givna byggstenar som bidrar till ett innovativt, jämlikt och hållbart Stockholm med en meningsfull fritid för barn och unga. Biblioteken finns enligt Stockholms stads översiktsplan och kulturstrategiska program brett i hela staden som stockholmarnas förlängda rum, med ett gott utbud och generösa öppettider. De är mötesplatser för kultur- och samhällsfrågor och för att främja lust att läsa, lära och skapa. Det ska vara naturligt att röra sig mellan stadsdelar och möta människor med olika bakgrund, erfarenheter och förutsättningar. I Stockholm är det därför viktigt för biblioteken att samarbeta och samverka.

Genom att utgå från flera program och handlingsplaner, däribland *Stockholms stads program för barns rätt till kultur*, *Kulturskoleplanen*, *Stockholms stads strategi för fritids- och ungdomsgårdar*, *Trygghetsprogrammet*, *Handlingsplan för tillgänglighet och delaktighet* och *Handlingsplan för en äldre stad*, tar biblioteken tillsammans med flera aktörer sig an samtidens utmaningar och bidrar till lösningar.

Biblioteken spelar en avgörande roll i tiden som är nu. Genom att lyfta många olika röster och perspektiv i det samlade utbudet och programverksamheten tillhandahåller biblioteken en bred och fri tillgång till information, så att människor kan bilda sig en egen uppfattning om världen. Genom bildning och kulturupplevelser byggs motståndskraft och kritiskt tänkande individer. Genom att lyfta kunskap och expertis, i en tid när den utmanas, gynnas den för demokratin så viktiga fria åsiktsbildningen. Genom samtal och möten byggs gemenskap och uthållighet i en orolig tid.

Parallellt pågår det en AI-revolution som för med sig såväl möjligheter som utmaningar och verktyg för den som vill påverka, eller vilseleda. Vi lever i en tid av hybridkrig och enligt Säkerhetspolisen (Säpo) hotas medborgerliga fri- och rättigheter och Sveriges demokratiska system av både främmande makt och våldsbejakande extremism. Samhällsomvälvningarna har aldrig tidigare varit så komplexa men ändå så tydligt formulerade som i *Agenda 2030*:s 17 hållbarhetsmål, där biblioteken har ett stort ansvar för att verka för demokratiska och inkluderande samhällen.

"Biblioteket innehåller allt som ett väl fungerande samhälle behöver; lugn, ro, kunskap, cirkuläritet, spänning, lärande, humor, nya insikter, avkoppling, demokrati, vänskap, tålmodighet, ödmjukhet, hållbarhet, jämlikhet, bearbetning."

"Biblioteket är mitt fönster mot världen Google kan bara svara på vissa frågor, men berikar inte på samma sätt livsfrågorna"

1.1 Bibliotekets uppdrag

”Biblioteket är inte bara en byggnad med böcker – det är ett hem för alla livets faser”

Grunden för bibliotekets arbete att svara upp mot samhällets utmaningar och omvälvningar är Bibliotekslagen (2013:81)^{iv}, som ger i uppdrag till biblioteken att:

- verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning
- främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt
- vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov
- utbudet av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet
- särskilt främja läsning och tillgång till litteratur
- verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet
- ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån behov och förutsättningar.

Bibliotekslagen slår också fast att folkbiblioteken är till för alla, men att särskild uppmärksamhet ska ägnas åt fyra prioriterade målgrupper:

- Personer med funktionsnedsättning
- Nationella minoriteter
- Personer med annat modersmål än svenska
- Barn och ungdomar

Alla människor har samma rättigheter men olika stort behov av samAlla människor har samma rättigheter men olika stort behov av samhällets insatser. Att prioritera särskilda målgrupper är därför att uppfylla bibliotekslagens skrivning om att ”Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov”. Det handlar bland annat om att bristande tillgänglighet är diskriminerande, att

det finns tillgänglighetskrav för produkter och tjänster, att FN:s barnkonvention har blivit lag i Sverige och att det finns en lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk.^v

För att uppnå jämlika levnadsvillkor för alla stockholmare ska biblioteken utifrån mänskliga rättigheter också tydligt arbeta för:

- att motverka alla former av rasism
- barnets rättigheter och inflytande
- de nationella minoriteternas och urfolket samernas rättigheter
- ett jämställt Stockholm
- lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck (hbtqi)
- romsk inkludering

Bibliotekens verksamhetsutveckling bör alltid utgå från de prioriterade målgrupperna. Stockholms stadsbibliotek arbetar därför utifrån principen om universell utformning, vilket innebär att verksamheten utformas inkluderande för så många som möjligt redan från början^{vi}. Biblioteksrummet, programverksamheten, litteraturförmedlingen och det digitala utvecklingsarbetet formas utifrån ett inkluderande perspektiv. Resultatet blir ett bättre bibliotek för alla, där allas rätt att forma sina egna identiteter är grunden.

”Barnen som får sitt första lånekort har en stolthet i blick-
en som visar på rätten att ta del i samhällsapparaten.”

”Tycker att hela mitt liv rymms på bibblan”

1.2 En samhällsviktig verksamhet

”Det är en av få platser där jag får vara ensam eller
tillsammans med andra, utan krav på att konsumera”

Biblioteket är öppet för alla som behöver det för att ta del av information, sköta grundläggande medborgarärenden eller studera, utan krav på motprestation. Alla har inte dator eller böcker hemma och alla har inte heller grundläggande digitala kunskaper eller plats och ro att göra läxor i hemmet. Ett stängt bibliotek begränsar därför kraftigt

många människors möjlighet att kunna ta del av samhället, studera och klara av sin vardag. Biblioteken ger stadens invånare en öppen plats att vara på i en tid då många lever i trångboddhet.

I ljuset av de senaste årens samhällsutveckling med klimatförändringar, en global demokratisk tillbakagång, generativ AI och ett drastiskt förändrat säkerhetspolitiskt läge i Europa och världen, framträder bibliotekens betydelse som en trovärdig plats för att ta del av information, kunskap och att lyssna till experter allt tydligare.

Enligt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) definieras samhällsviktig verksamhet som: *”verksamhet, tjänst eller infrastruktur som upprätthåller eller säkerställer samhällsfunktioner som är nödvändiga för samhällets grundläggande behov, värden eller säkerhet.”*^{vii}. Som bedömningsgrund för vad som är samhällsviktig verksamhet nämns bland annat tillgång till internet, dagstidningar och sociala medier.^{viii}

Men bibliotekens betydelse för beredskapen går långt vidare än den tekniska infrastrukturen, och särskilt i tider av hybridkrig där påverkanskampanjer, desinformation och cyberattacker används som vapen. I Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI): s rapport ”Bibliotekens roll i det civila försvaret” nämns biblioteken särskilt som en plats för kunskap och samhällsinformation, men också som en samlingsplats för att främja kultur, demokrati och det fria ordet. Biblioteken skapar förutsättningar för motståndskraft och främjar kritiskt tänkande genom bildning: helt avgörande för att kunna fatta välgrundade beslut och anpassa sig till förändrade förhållanden i omvärlden. Erfarenheter från Ukraina visar vidare att biblioteken spelat en avgörande roll för uthålligheten att orka med vardagen under kriget. En faktor som också radas upp i MSB:s definition för samhällsviktig verksamhet.

Tydligt är att biblioteken är en omistlig trovärdig plats för kunskap, gemenskap, struktur och mänskliga värden i oroliga tider. Flera stora utmanande samhällsomvälvningar har under det senaste decenniet gång på gång visat att biblioteken framgångsrikt tar sig an samhällsviktiga uppgifter och uppdrag.

”Att läsa var svårt för mig som liten. Med odiagnostiserad dyslexi och inte nog med pengar i familjen att lägga på vad som helst så kändes mycket hopplöst. Men när jag hittade manga och tecknade serier fanns biblioteket för mig.” ”Framtidstro”

1.3 Ett nytt litterärt ekosystem

”Biblioteket är en plats där tystnaden är kraftfull. Där många idéer börjar och ibland liv förändras.”

Biblioteket är en del i ett litterärt ekosystem, där författare, förlag, distributörer, bokhandlare, översättare, kritiker och läsare samspelar. En infrastruktur för läsande och skapande, där aktörerna tillsammans bär upp, stödjer och påverkar varandra. Här ryms bästsäljare och nischlitteratur, översättningar och originalspråk, marknadslösningar, stipendier och litteraturstöd. Här ryms också AI-genererade syntetiska medier när de väcker intresse hos läsarna, där bibliotekets hållning är att tydligt arbeta för en transparens kring upphov och rättighetsinnehavarnas rätt till kompensation.

Bibliotekets roll i ekosystemet är att locka till läsning och lärande, både i stunden och på längre sikt. Utbudet ska vara rikt och brett och rymma det breda, smala och efterfrågade. För många leder biblioteken vidare till ett läsande liv och för en del kanske till och med ett eget författarskap. Biblioteket bidrar till litteraturens ekonomiska förutsättningar genom att köpa in litteratur, betala ersättning till författare och kulturskapare som medverkar i programverksamheten och genom att se till att litteraturen möter sin publik. Ytterligare en viktig roll är att hålla vid liv och lyfta också äldre litteratur, vilket ger det litterära ekosystemet historia och förankring – långt bortom det dagsaktuella på topplistorna. Biblioteket bidrar till att levandegöra kulturarvet.

Som en del i att lyfta fler röster och perspektiv behöver biblioteken också skapa förutsättningar som en arena för nya röster. Genom att stötta och inspirera till skrivande och samtidigt främja fler möjligheter att publicera sig kan biblioteken som plantskola både stötta det litterära ekosystemet och möjliggöra en kvalitetssäkrad egenutgivning.

Sedan Stockholms stadsbibliotek och Nacka bibliotek som första svenska folkbibliotek 2001 skrev avtal för att kunna låna ut e-böcker, har bokmarknaden och läsvanor kraftigt förändrats. Internetbokhandeln står idag för en betydande del av bokbranschens totala omsättning. Samtidigt står relativt nya digitala abonnemangstjänster för en stor del av läsandet. Teknikutveckling, nya marknadsaktörer och förändringar i läsarnas förväntningar och läsmönster innebär rubbningar i ekosystemet, som behöver hanteras ansvarsfullt av alla som är en del av det.

För biblioteken är det viktigt att utvecklas i takt med tiden och samtidigt balansera det lagstadgade uppdraget med besökarnas förväntningar. Samspel och respektfull dialog krävs mellan aktörerna i det litterära ekosystemet där biblioteken kan spela en sammanlänkande roll för att hitta nya och fungerande lösningar.

Folkbildningsuppdraget är viktigare än någonsin i en snabbväxande digitaliserad tid. Utvecklingen av generativ AI för med sig både stora möjligheter och utmaningar för samhället, bland annat vad gäller desinformation och upphovsrättsfrågor. Genom biblioteken ska stockholmarna kunna dra nytta av AI på ett ansvarsfullt sätt. Men utvecklingen ställer också höga krav på biblioteken. Resurser och kompetensutveckling behövs för att kunna axla uppdraget.

”Som HBTQ+ är biblioteket väldigt viktigt för mig. Det är en plats där jag känt mig trygg, både som ung och nu. Att HBTQ+ syns i bokhyllorna gör att man känner sig som en del av biblioteket och samhället, och inte ett undantag”

1.4 Det moderna biblioteket och ett läsande Stockholm

”Där lärde jag mig till och med läsa när läraren misslyckades.”

Vittnesmålen om hur barndomens bibliotek har skapat läslust, öppnat nya världar och till och med förändrat liv är många. Den tysta läsesalen, hyllor med faktaböcker och äventyrsromaner och den vänliga bibliotekarien som såg och bekräftade är återkommande berättelser. Biblioteken bidrar till historieberättandet och den samlade tusenåriga kunskap som återfinns i litteraturen, dramatiken och musiken. Allt som händer nu har hänt i någon form förut och upprepar sig, också i moderna uttryck som exempelvis interaktiva berättelser och spel. Dagens format är nya och långt fler än förr, men behovet av att ta del av berättelser är ständigt. Biblioteksbokhyllan förändras med tiden, precis som världen omkring oss.

Biblioteken bjuder genom läsningen in till en större värld för fler och på biblioteket ska alla känna sig hemma, oavsett klassbakgrund och tidigare kulturella vanor. På så vis sänker också biblioteken trösklarna och lockar till läsning som styrs av lust och intresse, vid sidan av skolans schemalagda timmar och läsförmedlande insatser.

I biblioteksrummen överbyggs gapet mellan vana och ovana läsare, utifrån stockholmarnas olika intressen och förutsättningar. Ett förut-sättningslöst och kravlöst första besök kan också leda till något mer: en kulturupplevelse, en tidning, ett VR-headset eller en bok i ett lugnt hörn. Genom biblioteksmedarbetarnas engagemang och kunskap bi-drar biblioteken till ett Stockholm som läser, oavsett vilken bakgrund och erfarenheter man har med sig hemifrån.

”Biblioteket är allt för mig. För de som mig som inte har möjligheten att lära sig från mina föräldrar, för oss som delar rum med tre andra, har biblioteket hjälpt till att klara skolgången.”

1.5 Ett sakligt och opartiskt bibliotek

”Lita på någon en liten stund”

Bibliotekets uppdrag är lagstiftat och definieras ytterligare av den kommunala och demokratiskt valda uppdragsgivaren. Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469), Tryckfrihetsförordningen (1949:105) och Bibliotekslagen (2013:801) är själva grunden som sätter ramarna och kompletteras med budgetdirektiv, andra styrdokument och beslut i kommunfullmäktige och kulturnämnden. Bibliotekets själva innehåll - där inköp, urval, gallring, programverksamhet och kommunikation in-går - står sedan tjänstepersonerna för. Den tydliga gränsen mellan det politiska uppdraget och den innehållsliga gestaltningen är helt avgö-rande för att kunna leva upp till Bibliotekslagens formuleringar om att verka för demokrati och fri åsiktsbildning. Gränsen mellan politikens och förvaltningens uppdrag är en garant för ett oberoende bibliotek, som står stadigt i demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter.

Biblioteket står för åsikts- och yttrandefrihet och är opartiskt i poli-tiska, ideologiska och religiösa frågor. Det innebär att biblioteket och dess medarbetare inte talar om för bibliotekets besökare vad de ska tycka, utan istället ser till att tillhandahålla en bredd av böcker, tid-ningar och perspektiv- så att människor utifrån det kan bilda sig en egen uppfattning om världen. Den professionella tjänstepersonsrollen innebär att bibliotekets medarbetare inte låter personliga intressen eller uppfattningar ligga till grund för bedömningar och urval. I bibliotekets verksamhet lyfts såväl breda trender och tendenser som smalare eller mer omdiskuterade, stundtals kontroversiella, företeelser. En bredd av perspektiv och röster ges plats, förutsatt att det finns ett allmänintresse för ämnena. Biblioteket tillhandahåller omdebatterade medier, bland

annat för att kunna bidra till diskussioner, tolkningar och omtolkningar. Urval och gallring i utbudet sker inte på ideologisk, politisk eller religiös grund. Biblioteket ansvarar med hjälp av biblioteksmedarbetarnas samlade kompetens för det löpande kvalitativa urvalet, men ansvarar inte för innehållet i litteraturen. Gränsen för vad som kan finnas i bibliotekens samling och utbud är ytterst svensk lagstiftning. Det opartiska uppdraget hanteras med ödmjukhet och utvecklas genom levande samtal inom Stockholms stadsbibliotek.

På biblioteken samlas litteratur och information av all världens slag, med varierande vetenskaplighet och stilistisk kvalitet. På biblioteket ska stockholmaren kunna ta del av den åsiktsbredd som finns och bilda sig en egen uppfattning, helt enligt grundidén om kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Samtidigt ska biblioteksverksamheten vara inkluderande, saklig och kunskapsunderbyggd. Bibliotekets medarbetare har i det ett stort ansvar för att guida biblioteksbesökarna till trovärdiga källor och etablerad kunskap. I programverksamheten erbjuds en välkurerad bredd av röster och perspektiv, samtidigt som biblioteket likt böckerna inte ansvarar för vad en enskild person säger på scenen. Ett särskilt ansvar tas ändå för att göra medvetna val och anlita professionella moderatorer, och vara en arena för trovärdiga röster. Detta är viktigt i en tid när etablerade medier, oberoende vetenskap och fria kulturaktörer utmanas samtidigt som stockholmarna utsätts för desinformation och informationspåverkan.

Biblioteken ska ge verktyg för att navigera i en komplex omvärld, inte bära sanningen.

”Ett rum där vi alla kan få plats på lika villkor”

1.6 Biblioteksverksamheten skapas tillsammans

”Stället där man kan fråga om allt och alltid få svar.
Från böcker och från vänliga människor.”

Biblioteksverksamheten formas i samverkan med andra. Det är när olika kompetenser och erfarenheter korsas som bibliotekens stora uppdrag om delaktighet, bildning och demokrati kan bli verklighet. Med rummet, litteraturen, medarbetarna och infrastrukturen som bas, görs verksamheten relevant och levande tillsammans med andra. Samarbeten med civilsamhälle och näringsliv, skolor och förskolor, medier, universitet, högskolor, förvaltningar och bolag i Stockholms stad liksom andra bibliotek i regionen och landet är helt avgörande för att kunna genomföra bredden i biblioteksuppdraget.

Allra viktigast är samspelet med användarna. Det sker i det dagliga mötet mellan besökarna, utbudet och medarbetarna i bibliotekets digitala och fysiska rum. Biblioteken bidrar medvetet till att ge fler människor en röst genom att vara en arena för en mångfald av röster, för att fler ska kunna och uppmuntras att delta i samhällsdebatten och det demokratiska samtalet.

Barn och unga är en bärande del av biblioteksbesökarna, vilket också avspeglas i den rika programverksamheten för unga. Folkbibliotekens läsfrämjande och språkstärkande uppdrag för barn och unga är inriktat på fritiden. Skolan har uppdraget för läsutveckling och läsfrämjande under elevernas tid i skolan, där skolbibliotekens uppdrag regleras i bibliotekslagen och skollagen. Folkbiblioteken bidrar tillsammans med skolbiblioteken till barns och ungas utveckling, lärande och bildning. Samverkan med skolor, såväl kommunala som fristående, är viktig och inte minst för barn och unga som annars inte söker sig till biblioteken.

Samverkan med stadens och de fristående förskolorna och stadsdelsförvaltningarna har under lång tid varit framgångsrik och viktig för att stimulera till läsning hos barn. Folkbiblioteket är förskolans primära bibliotek och uppdraget gentemot förskolan är att erbjuda ett brett utbud av litteratur och läsfrämjande aktiviteter, men också att fungera som ett stöd i förskolornas läs- och språkstimulerande arbete. Ett välfungerande samarbete mellan förskolan och biblioteken bidrar till att skapa lust till litteratur och läsning och stimulerar till språkutveckling och fantasi. Bibliotekets erbjudande till förskolorna ska vara enkelt, tydligt och formas i dialog med stadsdelarna. Uppdraget för skolbiblioteken och förskolornas tillgång till bibliotek tydliggörs i *Skolbiblioteksplan för förskolor och skolor i Stockholms stad*, som ska ses som en del av den övergripande biblioteksplanen.

En annan viktig del är volontärverksamheten och samarbetet med civilsamhällets organisationer, som möjliggör bibliotekens rika och breda programverksamhet. Tillsammans med bland annat studieförbund, lokala föreningar och nätverk kan biblioteken erbjuda efterfrågad och ständigt välbesökt verksamhet som läxhjälp, språkcaféer och digital vägledning.

För att skapa nya möjligheter för biblioteksverksamheten är också samspelet med näringslivet viktigt. Bland flera framgångsrika samarbeten finns exempelvis den mycket uppskattade advokatjouren, författarsamtal och utveckling av bibliotekets lokaler.

Genom samarbeten med universitet och högskolor erbjuds biblioteksbesökarna högkvalitativa evenemang med forskning, bildning och vetenskap som bas, däribland vetenskapliga föreläsningar. Här spelar biblioteken en viktig roll i att tillgängliggöra aktuell forskning för det omgivande samhället, som ett sätt att stötta öppen vetenskap och innovation och samtidigt motverka informationspåverkan och desinformation.

Bildning och läsfrämjande stannar inte vid stads- eller länsgränser. Stockholms stadsbibliotek samverkar därför också med andra bibliotek i regionen och övriga landet. Genom samverkan med Regionbiblioteket i Stockholm sker ett långsiktigt kunskapsutbyte för det samtida och framtida biblioteksuppdraget. Tillsammans med bibliotekarieutbildningar stärks relationen mellan utbildning och arbetsmarknad. Biblioteket skapar också, tillsammans med arbetsmarknadsförvaltningen, möjligheter för stockholmare långt från arbetsmarknaden och anställer årligen ett stort antal personer i Stockholmsjobb och feriejobb. Samarbetet är ett av många exempel på samverkan inom Stockholms stad, som en del av det kommunala uppdraget. Stadsdelsförvaltningarna har en avgörande roll för bibliotekets plats i närsamhället och är strategiskt viktiga samarbetspartners. Inom kulturförvaltningen och Kulturhuset Stadsteatern AB blir också samverkan allt viktigare, kring såväl lokaler och målgrupper som verksamhetsutveckling.

"Biblioteket är ett kollektivt vardagsrum och ett privat gömställe där jag tillåts vara mig själv, från barndom till ålderdom."

"Biblioteket är det närmsta kyrka jag har, som ateist."

2. Den fortsatta biblioteksutvecklingen

Biblioteken befinner sig i en föränderlig tid och rör sig framåt genom att utveckla de strategiska förflyttningar som pekades ut i Stockholms stads biblioteksplan för åren 2022 till 2025: *”Mer relevant än någonsin”*.

Riktningen för de kommande fyra åren pekas ut genom fyra strategiska förflyttningar. Hur förflyttningarna ska genomföras konkretiseras i Stockholms stadsbiblioteks årliga verksamhetsplaner, med utgångspunkt i stadens kvalitetsprogram.

De strategiska förflyttningarna har formats utifrån en betydande datainsamling och analys, och ska kunna visas och mätas i den återkommande verksamhetsredovisningen med tydliga indikatorer och kontinuerlig uppföljning: en del av det systematiska kvalitetsarbetet.

Biblioteken behöver balansera innovation och förnyelse samtidigt som det traditionella kärnuppdraget förvaltas.

”Det är kul att läsa. Det är det”

2.1 Från bokryggar till levande litteratur

”Utan obegränsad tillgång till böcker hade jag varit djupt olycklig”

Biblioteket är en demokratins och litteraturens skattkammare.

Här finns - till skillnad från i bokhandeln - tillgång till hela författarskap. Biblioteken köper in, lånar ut, förvarar och tipsar. Men samlingen skulle kunna användas betydligt mer. Många böcker lånas endast ut ett fåtal gånger, och ibland inte alls, under sin livstid på biblioteket. Litteraturen ska röra på sig, lånas ut, läsas, lyftas, och kopplas ihop med både läsare och skeenden i omvärlden. Böckerna ska inte stanna på hyllan och bibliotekets användare ska vara delaktiga i att få böckerna att leva. Ett demokratiskt samhälle bygger på välinformerade, reflekterande och medvetna medborgare.^{xii} Biblioteksmedarbetarnas uppgift är att guida till kunskap, kurera, presentera och problematisera innehåll och inspirera till människors livslånga lärande och skapande. Det är vad användarna förväntar sig av biblioteket.

Den strategiska förflyttningen ”Från bokryggar till levande litteratur” handlar därför om att lyfta och synliggöra samlingen bättre. För att göra det behövs både mer plats bland hyllorna och helt nya arbetssätt. Nyttjandet av beståndet och den totala utlåningen ska öka markant.

Att Stockholms stadsbiblioteks verksamhet är stor är en styrka. Bibliotekens böcker finns tillgängliga på fler än 40 olika platser. Samtidigt är stockholmarna rörliga och upptäcker allt mer möjligheten att både låna böcker och ta del av programverksamhet på bibliotek i andra delar av staden. Det går enkelt att låna en bok på ett bibliotek och lämna tillbaka den på ett annat. Antalet bokreservationer ökar och 2024 reserverades fler än 800 000 böcker. Varje dag flyttas tusentals böcker mellan de olika biblioteken i Stockholm. Många hinner aldrig landa på hyllan innan de lämnas vidare till nästa låntagare. Bibliotekens bestånd är på så vis en Stockholmsgemensam boksamling.

Med en gemensam boksamling finns möjligheter att underlätta ännu mer för stockholmarna genom att utveckla andra sätt att låna ut böcker på: hemleveranser, hämtning och återlämning av böcker på förskolan, den egna arbetsplatsen eller i ett reservationsskåp på stan. Det handlar också om att bättre kunna upptäcka hela den stockholmsgemensamma samlingen på det lokala biblioteket. Stockholmare ska kunna använda hela stadens bokbestånd på ett enklare sätt.

Samtidigt kan både bibliotekens lokaler och biblioteksmedarbetarnas tid användas betydligt bättre. Att packa, skicka och ställa tillbaka böcker som skickas runt om i staden tar tid som skulle kunna användas för att levandegöra litteraturen. Hyllor med böcker som inte lånas ut tar utrymme i anspråk, som istället skulle kunna användas för att bättre presentera böckerna eller arrangera publika aktiviteter om litteraturen.

I takt med att stockholmarnas samling ska lyftas upp, leva och röra på sig behöver den också samordnas. I förflyttningen ingår därför att gå från många olika lokala biblioteksbestånd till en gemensam boksamling. Detta görs genom en modern logistikkedja likt e-handeln, med en gemensam logistikcentral och en utvecklad infrastruktur för transporter och reservationer. Lånevillkor och avgifter ses över och nya digitala system införs. En biblioteksverksamhet som utgår från ett Stockholmsgemensamt bestånd ger stockholmarna en mer jämlik tillgång till samlingarna, samtidigt som resurserna inom biblioteksverksamheten frigörs och kan användas på ett bättre sätt.

**”Att leva utan godis går bra
- Men inte att leva utan bibliotek!”**

2.2 Från kopieringsrum till samhällsviktig verksamhet

”Biblioteket är den enda platsen i samhället där man är fredad och kan utveckla sina tankar i egen takt.”

Biblioteket är för många en viktig plats för att söka information, kommunicera och utföra medborgerliga ärenden. Rollen ska värnas och vårdas som en del av bibliotekets kärnuppdrag. Behovet av datorer, scanners, kopiatorer och wi-fi-nätverk är stort. Årligen görs över en miljon utskrifter på biblioteken i staden.^{xiii} Bokningarna till juridisk rådgivning tar slut så fort platserna släpps och läxhjälpstunderna är ibland så välbesökta att alla som vill vara med inte får plats. Biblioteken fungerar som öppna platser och erbjuder en grundläggande digital infrastruktur i staden. Medborgarservice är en bärande del av bibliotekets sätt att arbeta med det lagstadgade uppdraget om att erbjuda informationsteknik och verka för bildning och demokrati. På biblioteket kan besökarna stå trygga i att få hjälp av och guidning till trovärdig kunskap. Detta är helt avgörande för att kunna orientera sig i en allt oroligare omvärld.

En strategisk förflyttning är därför att säkerställa medborgarservice och vägledning som kärnverksamheter på biblioteket, och samtidigt utveckla innehållet efter besökarnas behov och det omgivande samhällets utveckling. Det görs genom att bättre använda biblioteksrummet och digitala kanaler som infrastruktur för att guida till trovärdig kunskap. Samtidigt behövs biblioteksmedarbetare med nödvändig kompetens, och ett aktivt samarbete med stadsdelar, näringsliv, etablerade medier, vetenskapliga institutioner och civilsamhället.

”Jag blir helt blödig när jag tänker på biblioteken och bibliotekarier, för det känns som den sista delen av samhället som representerar den värld jag vill leva i”

”De lokala biblioteken är ovärderliga”

”En livboj när tillvaron känns övermäktig och obegriplig”

2.3 Från biblioteket mitt i byn till bibliotek i hela staden

De lokala biblioteken är stadens hjärtan. Ett litterärt och lärande rum där människor kan samlas, med eller utan ett ärende. Flera lokala bibliotek i staden har höga besökssiffror, som dessutom ökar^{xiv}. Stockholmarnas behov och önskemål av biblioteken skiljer sig åt. En del lever sina liv allra mest i det absoluta närområdet och andra rör sig regelbundet över staden. Dagens utvecklade biblioteksuppdrag är samtidigt bredare än tidigare och ryms inte i sin helhet på de mindre biblioteken. Bibliotekets utbud och tjänster är inte heller enbart knutna till en specifik plats. Digitala tjänster och programinnehåll blir allt viktigare och biblioteken arbetar också uppsökande på gator och torg.

Det unika fysiska biblioteksrummet är viktigt. Platsen kommer alltid att spela en avgörande roll för besökarna som en mötesplats och gemensamt torg i staden. Därför behövs, vid sidan av de lokala biblioteken, också ett antal större biblioteksnoder spridda över staden som på en och samma plats kan erbjuda hela bibliotekets samlade utbud och möjligheter. Här samsas liv och upplevelser med lugn och läsning, i flera olika rum. Här finns ett brett utbud av litteratur och tidningar tillsammans med en rik och dynamisk programverksamhet, kurerad av en professionell producent. Med generösa öppettider ges plats för samtal, skapande, konst, kultur och tid för koncentration och eftertanke. En gemensam plats för stockholmarna.

Den strategiska förflyttningen ”Från biblioteket mitt i byn till bibliotek i hela staden” handlar därför om att fortsätta att utveckla ett större bibliotek i varje stadsdelsområde, som komplement till de lokala biblioteken. På nodbiblioteken formas biblioteksrummen och verksamheten efter behoven i ett närområde som är större än det allra mest lokala. Rent konkret görs det genom att rusta och utveckla större bibliotek som redan idag har ett stort upptagningsområde och genom att etablera nya bibliotek i stadsdelar där det behövs. Oavsett var i staden du bor ska du ha nära till ett större bibliotek med rikt utbud.

Samtidigt som specifika målgrupper som behöver det erbjuds extraöppet på biblioteken ökar också tillgången till de lokala biblioteken genom ett utökat meröppet, som innebär att besökarna kan använda biblioteket när det är obemannat utanför de ordinarie öppettiderna. Parallellt utvecklas de lokala bibliotekens särart utifrån behoven i grannskapet och det uppsökande rörliga biblioteksarbetet stärks.

Bibliotekets digitala verksamheter binder samman de fysiska platserna och fungerar som ett slags skyltfönster för bibliotekens verksamhet. Oavsett livssituation och rörlighet ska stockholmarna alltid kunna ta del av biblioteken, och genom de digitala tjänsterna finns möjlighet till digitala besök dygnet runt.

På så vis kompletterar också det digitala biblioteket den fysiska biblioteksverksamheten, med sin starka lokala förankring. Stockholms stadsbiblioteks digitala räckvidd sträcker sig vidare långt utanför huvudstadens gränser och bidrar på så vis till hela Bibliotekssveriges utbud och utveckling.

2.4 Från erbjudande till delaktig upplevelse

”Hur många skolelever har inte sökt skydd, sammanhang och hemstad på sitt lokala bibliotek? Vi är många”

Ett besök på biblioteket är så mycket mer än biblioteksärendet i sig. Stockholmarna älskar sina bibliotek, hyllar medarbetarna och hittar både väntat och oväntat bland hyllorna.^{xv} Men användarupplevelsen och delaktigheten kan också stärkas väsentligt och bibliotekens betydelse som en av Sveriges största avgiftsfria kulturinstitutioner behöver lyftas. Utbudet i såväl det digitala som det fysiska biblioteksrummet behöver synliggöras och nå ut till betydligt fler. Trösklarna till kulturen sänks samtidigt för alla i biblioteksrummen genom samarbeten med professionella kulturinstitutioner och aktörer. Den som besöker biblioteken ska erbjudas möjlighet till upplevelser, men också få vara med och skapa och kunna göra sin röst hörd. Det kan handla om att skapa egna programaktiviteter, skriva berättelser och poesi eller att vara med och utforma det gemensamma rummet. För barn är det särskilt viktigt, som en del i barns rätt att *”söka, ta emot och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer”*^{xvi} enligt FN:s barnkonvention som också är svensk lag.

Tryggheten för besökarna är grunden för att biblioteket ska vara en inbjudande plats. Stadens bibliotek är trygga, med många besökare av olika slag. Olika användargrupper med olika behov samexisterar på biblioteket och basen är en ömsesidig respekt och tydliga ordningsregler. Stockholms stadsbibliotek har under flera år arbetat trygghetsskapande genom att bland annat bygga och möblera bort dolda ytor i biblioteksrummet, att låta medarbetare få öva på bemötande vid pressade situationer, att göra löpande riskbedömningar vid programverksamheten och

genom att införa profilkläder för bibliotekets medarbetare. Ytterligare insatser är samverkan med stadsdelar och andra aktörer, rekrytering av biblioteksvårdare och att anställa mer specifik kompetens i form av exempelvis en socionom. Det metodiska trygghetsarbetet ska under kommande år fortsätta och utvecklas. Biblioteken spelar en avgörande roll för demokratins utveckling och tillsammans med andra bidrar med lösningar på vår tids stora utmaningar.

En strategisk förflyttning handlar därför om att gå från erbjudandet till upplevelsen i fokus. Det görs genom förbättrade möjligheter till medskapande och delaktighet för bibliotekets användare, genom ett tydligt värdskap och ett välkomnande bemötande. Det görs genom attraktiva och moderna digitala tjänster, ett metodiskt trygghetsskapande arbete och genom nödvändiga rumsliga förbättringar och välkomnande entréer. Det görs också genom en målinriktad och tydlig kommunikation, som bättre lyfter både det samlade utbudet och den betydelse som biblioteken spelar i många människors liv.

"Någonstans man går efter middagen, istället för att sitta på soffan, istället för att supa på en bar, istället för att bli kriminell"

3. Metod

Biblioteksplanen bygger på en bred datainsamling där användare, icke-användare, medarbetare, samarbetspartners och andra samhällsaktörer har varit med och bidragit. Data har samlats in och analyserats, varefter nuläge och tidigare strategiska förflyttningar utvärderats och formats.

Datainsamlingen har genomförts i tre delar:

3.1 Hur mycket används biblioteken och av vem?

Under 2024 var det drygt 3,8 miljoner människor som besökte något av folkbiblioteken i Stockholms stad och totalt lånades drygt 4,3 miljoner böcker. Den målgrupp som lånar mest är småbarnsföräldrarna¹ och den åldersgruppen som lånar minst är personer 16 – 18 år². Sett över tid nyttjas biblioteket olika mycket i olika faser av livet snarare än att vara kopplat till skillnader mellan generationer. Lånen görs framförallt av stockholmare³.

Under 2024 deltog drygt 133 000 personer på bibliotekens program. Av dessa var besökarna 45 procent vuxna och 55 procent barn⁴. Barn deltar främst i sagostunder, författarträffar och skaparverkstad medan vuxna oftast deltar på språkcaféer som biblioteket tillhandahåller lokaler för.

Biblioteket finns till för alla. Men det innebär inte att alla besöker biblioteket. Stockholms stadsbibliotek arbetar därför ständigt med att bredda användandet för fler.

3.2 Varför är bibliotekets erbjudande mer relevant än någonsin?

Ett stort antal workshops har genomförts med användare, icke-användare, samarbetspartners och andra intressenter, under ledning av Stadsbibliotekarien och andra medarbetare. Workshopparna har syftat till att samla in tankar och synpunkter kring följande områden:

- Bibliotekets erbjudande
- Aktörer som biblioteket behöver förhålla sig till

- Styrkor och svagheter i bibliotekets erbjudande
- Trender och utveckling i omvärlden

Följande konstellationer har deltagit:

- Medarbetare och chefer inom Stockholms stadsbibliotek, Kulturhuset stadsteatern, utbildningsförvaltningen, förskoleförvaltningen och kulturförvaltningen
- Politiker i kulturnämndens majoritet
- Politiker i kulturnämndens opposition
- Personer med funktionsnedsättning
- Barn och ungdomar i olika konstellationer
- Företrädare för de nationella minoriteterna

¹ Personer i åldrarna mellan 35 och 44 lånar mest och majoriteten av dessa lån (77 procent) är barnböcker.

Kvinnor utgör 66 procent av den åldersgruppen (2024).

² Med endast 47 462 lån (2024). Sett över tid

³ Nästan 90 procent av lånen sker inom Stockholms stad och ca 10 procent av lånen görs utanför kommunen.

⁴ 32% småbarn i åldrarna 0–5 år, 18 % i åldersgruppen 6–12 år och 5% åldersgruppen 13–18 år

3.3 Stockholmarnas röster: Vad betyder biblioteket för dig?

En datainsamling har genomförts via Stockholms stadsbiblioteks sociala medier, bibliotekets webbplats, digital skyltning och affischer i biblioteksrummen och stadsinformationstavlor där frågan ”Vad betyder biblioteket för dig?” ställdes, med hänvisning till ett enkätformulär. Drygt 250 personer svarade.

Vid insamlingen av berättelser har samtidigt godkännande inhämtats från de svarande för att få använda citaten. I planen används endast citat som godkänts av personen som skickat in bidraget. Bland citaten i insamlingen signerades en del med namn och ålder samtidigt som andra skickades in anonymt. Bland de anonyma citaten finns såväl barn som vuxna. I biblioteksplanen har beslut tagits om att inte skriva ut någon ålder eller annan information, utan istället låta citaten tala för sig själva.

Citaten återges i planen som de skickades in, dock har korrekturfel, stavfel och i vissa fall grammatiska fel som uppenbart gjorts av miss-tag korrigerats. I de fall endast delar av citat har återgetts, har detta markerats med ”(...)

3.4 Sammanställning och analys

Analysen av den stora datamängden har gjorts av en projektgrupp, vilken utifrån analysen sedan har arbetat fram de strategiska förflyttningarna.

”Märkligt nog; sällskap. Att sitta och läsa eller strosa bland hyllorna och samtidigt höra andra människor”

ⁱ Samtliga siffror från 2024

ⁱⁱ Juni 2024: 402 000 låntagare. Intern statistik från BOOK-IT-systemet

ⁱⁱⁱ Säkerhetspolisen, 2024. Hoten mot Sverige. [online] Säkerhetspolisen. Tillgänglig på: <https://sakerhetspolisen.se> [Hämtad 26 juni 2025].

^{iv} Bibliotekslag (2013:81)

^v Diskrimineringslagen (2008:567), Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/882 om tillgänglighetskrav för produkter och tjänster, Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter i svensk lagstiftning, och Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

^{vi} Myndigheten för delaktighet (MFD), 2024. Principen om universell utformning. [online] Tillgänglig på: <https://www.mfd.se/verktyg/lar-om-politikens-mal-och-inriktning/politikens-fyra-arbetssatt/principen-om-universell-utformning/> [Hämtad 26 juni 2025]; Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024–2029, Stockholms stad.

^{vii} Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), 2024. Identifiera samhällsviktig verksamhet. [online] MSB. Tillgänglig på: <https://www.msb.se/sv/amnesomraden/krisberedskap--civilt-forsvar/samhallsviktig-verksamhet/identifiera-samhallsviktig-verksamhet/> [Hämtad 26 juni 2025]

^{viii} Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2023. Lista med viktiga samhällsfunktioner – Utgångspunkt för att stärka samhällets beredskap. [Hämtad 12 augusti 2025].

^{ix} McWilliams, A., 2024. Bibliotekens roll i det civila försvaret. FOI Memo 8635. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut

^x Svenska Förläggareföreningen, 2025. Bokförsäljningsstatistiken 2024.

^{xi} Stockholms stadsbiblioteks mediepolicy. [Hämtad 12 augusti 2025]

^{xii} Mediemyndigheten, 2025. Om medie- och informationskunnighet (MIK). [online] Tillgänglig på: <https://www.mediemyndigheten.se/medie-och-informationskunnighet-mik/> [Hämtad 12 augusti 2025].

^{xiii} Siffror från 2024

^{xiv} Exempel: Besök på Årsta bibliotek ökade med 45 procent mellan 2019 och 2024, besök på Högdalens bibliotek ökade med 26 procent under samma period, besök på Husby bibliotek ökade med 22 procent under samma period, besök på Skarpnåcks bibliotek ökade med 18 procent under samma period, besök på Sköndals bibliotek ökade med 13 procent under samma period.

^{xv} Exempelvis workshop med bokklubb 2021-02-02

^{xvi} Förenta nationerna (FN), 1989. Konventionen om barnets rättigheter. Artikel 13